

YASHIL IQTISODIYOT SHAROITIDA SANOAT KLASTERLARINING BARQAROR INNOVATSION RIVOJLANISH MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH

Sobirov Azizbek Avazbekovich

TDIU “Marketing” kafedrası
dotsenti, PhD.

Annotatsiya

Tezisdá yashil iqtisodiyot sharoitida sanoat klasterlarining barqaror innovatsion rivojlanish mexanizmlarini takomillashtirish masalalari o‘rganildi. Klaster nazariyasi, Porter gipotezasi, ekologik innovatsiyalar, sanoat simbiozi va aylanma iqtisodiyotga oid ilmiy yondashuvlar umumlashtirildi. 2024-yilgi sanoat va to‘qimachilik ko‘rsatkichlari hamda 2025-yilning birinchi yarmidagi qayta tiklanuvchi energetika natijalari 2030-yilgacha belgilangan “yashil” maqsadlar bilan qiyoslandi. Qayta tiklanuvchi manbalarining elektr energiyasi ishlab chiqarishdagi ulushi bo‘yicha maqsadning 67,7 foizi bajarilgani, maqsadga erishish uchun bu ulush yiliga o‘rtacha 8,1 foiz oshishi kifoyaligi aniqlandi. Energiya va resurs samaradorligi, sanoat simbiozi, yashil moliyalashtirish va innovatsion hamkorlik mexanizmlarini raqamli monitoring tizimi asosida birlashtirgan model hamda uning samaradorlik ko‘rsatkichlari taklif etildi. Taklif etilgan model va ko‘rsatkichlar tizimi sanoat klasterlarining yashil rivojlanish darajasini har yili baholab borish uchun asos bo‘lib xizmat qiladi. Natijalar klasterlar faoliyatini rejalashtirish va yashil investitsiya loyihalarini tanlashda qo‘llanishi mumkin.

Kalit so‘zlar: yashil iqtisodiyot, sanoat klasteri, ekologik innovatsiya, sanoat simbiozi, aylanma iqtisodiyot, qayta tiklanuvchi energiya, yashil moliyalashtirish.

Аннотация

В тезисе исследованы вопросы совершенствования механизмов устойчивого инновационного развития промышленных кластеров в условиях зелёной экономики. Обобщены научные подходы теории кластеров, гипотезы Портера, экологических инноваций, промышленного симбиоза и циркулярной экономики. Показатели промышленности и текстильной отрасли за 2024 г. и результаты возобновляемой энергетики за первое полугодие 2025 г. сопоставлены с «зелёными» целями, установленными до 2030 г. Установлено, что цель по доле возобновляемых источников в выработке электроэнергии выполнена на 67,7%, а для её достижения эта доля должна расти в среднем на 8,1% в год. Предложены модель, объединяющая механизмы энерго- и ресурсоэффективности, промышленного симбиоза, зелёного финансирования и инновационного сотрудничества на основе цифровой системы мониторинга, и показатели её эффективности. Предложенные модель и система показателей служат основой для ежегодной оценки уровня зелёного развития промышленных кластеров. Результаты могут применяться при планировании деятельности кластеров и отборе зелёных инвестиционных проектов.

Ключевые слова: зелёная экономика, промышленный кластер, экологическая инновация, промышленный симбиоз, циркулярная экономика, возобновляемая энергия, зелёное финансирование.

Abstract

The paper examined ways to improve the mechanisms of sustainable innovative development of industrial clusters under the green economy. Scientific approaches related to cluster theory, the Porter hypothesis, environmental innovation, industrial symbiosis and the circular economy were summarised. Indicators of industry and the textile sector for 2024 and renewable energy results for the first half of 2025 were compared with the green targets set for 2030. The study found that 67.7% of the target share of renewables in electricity generation had been achieved and that this share needed to grow by an average of 8.1% per year to reach the target. A model combining energy and resource efficiency, industrial symbiosis, green finance and innovation partnership mechanisms on the basis of a digital monitoring system was proposed together with performance indicators. The proposed model and indicator system provide a basis for the annual assessment of the green development level of industrial clusters. The results can be applied in planning cluster activities and selecting green investment projects.

Keywords: green economy, industrial cluster, environmental innovation, industrial symbiosis, circular economy, renewable energy, green finance.

KIRISH

Yashil iqtisodiyotga o'tish sanoat rivojlanishining yangi talablarini belgilamoqda: iqtisodiy o'sish endi tabiiy resurslar sarfi va atrof-muhitga zararni kamaytirgan holda ta'minlanishi kerak. O'zbekiston bu yo'lda aniq maqsadlarni belgilagan. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 2-dekabrdagi PQ-436-son qaroriga ko'ra, 2030-yilgacha issiqxona gazlarining YaIM birligiga nisbatan solishtirma ajratmalarini 2010-yil darajasidan 35 foizga qisqartirish, qayta tiklanuvchi energiya manbalari quvvatini 15 GVtga yetkazish va ularning elektr energiyasi ishlab chiqarishdagi ulushini 30 foizga oshirish, sanoatda energiya samaradorligini kamida 20 foizga oshirish ko'zda tutilgan [11].

Bu yo'nalishda sezilarli natijalarga erishilmoqda. 2025-yil 7-iyul holatiga gidroelektr, quyosh va shamol elektr stansiyalarida jami 8,74 mlrd kVt:soat elektr energiyasi ishlab chiqarilgan, bu yil boshidan buyon umumiy ishlab chiqarishning 20,3 foizini tashkil etgan; natijada 2,64 mlrd kub metr tabiiy gaz tejalgan va atmosferaga 3,88 mln tonnadan ortiq zararli gazlar chiqishining oldi olingan [13]. Mamlakatning 10 ta viloyatida umumiy quvvati 4,11 GVt bo'lgan 11 ta quyosh va 4 ta shamol elektr stansiyasi ishlab turibdi [13]. Sanoat ham barqaror o'smoqda: 2024-yilda sanoat 6,8 foizga o'sib, YaIMning 26,4 foizini tashkil etgan, sanoat mahsulotining 85,1 foizi ishlab chiqaruvchi sanoat hissasiga to'g'ri kelgan [14].

Sanoat o'sishida klasterlar muhim o'rin tutadi. Klaster tizimi eng keng joriy etilgan to'qimachilik tarmog'i mamlakatning asosiy eksport tarmoqlaridan biri bo'lib, 2024-yilda to'qimachilik mahsulotlari eksporti 1,99 mlrd dollarni tashkil etgan [12]. Klasterlar yuqori resurs sarfi bilan ishlaydigan tarmoqlarda faoliyat yuritgani va tashqi

bozorlarda ekologik talablar kuchayib borayotgani uchun yashil iqtisodiyot maqsadlariga erishishda ularning barqaror innovatsion rivojlanishi hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi.

Maqolaning maqsadi yashil iqtisodiyot sharoitida sanoat klasterlarining barqaror innovatsion rivojlanish mexanizmlarini takomillashtirish bo'yicha ilmiy asoslangan takliflar ishlab chiqishdan iborat.

ADABIYOTLAR SHARHI

Xalqaro tashkilotlar ishlarida yashil iqtisodiyot ekologik xavf va resurslar tanqisligini sezilarli kamaytirgan holda inson farovonligini oshiradigan iqtisodiyot sifatida talqin etiladi [9], yashil o'sish esa tabiiy boyliklarning resurs va ekologik xizmatlarini saqlab qolgan holda iqtisodiy o'sishni ta'minlash yo'li sifatida ko'riladi [6].

Sanoat klasteri nazariyasining asoschisi M. Porter klasteri bir hududda joylashgan, o'zaro bog'liq kompaniyalar, ixtisoslashgan yetkazib beruvchilar, xizmat ko'rsatuvchilar va tegishli muassasalar majmui sifatida ta'riflagan. Uning fikricha, klaster unumdorlikni oshiradi, innovatsiyalar yo'nalishi va sur'atini belgilaydi hamda yangi biznesni rag'batlantiradi [7]. M. Porter va K. van der Linde ilgari surgan gipotezaga ko'ra, to'g'ri ishlab chiqilgan ekologik talablar korxonalarni resurslardan unumli foydalanishga undaydigan innovatsiyalarga rag'batlantiradi va bu innovatsiyalar ekologik xarajatlarni qisman yoki to'liq qoplaydi [8].

Ekologik innovatsiyalarni empirik o'rgangan J. Horbax ularning asosiy omillari sifatida ekologik qonunchilik, xarajatlarni tejash istagi, korxonaning texnologik salohiyati va ekologik mahsulotlarga talabni ajratgan [5]. K. Gizetti va K. Rennings energiya va material sarfini kamaytiradigan ekologik innovatsiyalar korxona rentabelligini oshirishini, faqat tashqi zararni kamaytirishga qaratilgan innovatsiyalar esa bunday natija bermasligini aniqlagan [4]. Demak, klasterlarda birinchi navbatda resurs tejovchi innovatsiyalarni rag'batlantirish iqtisodiy jihatdan ham, ekologik jihatdan ham samarali.

Klasterning yashil iqtisodiyotdagi alohida ustunligi sanoat simbiozi imkoniyatidir. M. Chertou sanoat simbiozini an'anaviy ravishda alohida ishlaydigan korxonalarning material, energiya, suv va qo'shimcha mahsulotlarni almashish orqali umumiy raqobat ustunligiga erishishi sifatida ta'riflagan va geografik yaqinlik bu almashinuvning asosiy sharti ekanini ko'rsatgan [2]. M. Gaysdorfer va hammualliflar aylanma iqtisodiyotni resurslar kirishi, chiqindi va emissiyalarni materiallar va energiya aylanmasini sekinlashtirish, qisqartirish va yopish orqali kamaytiradigan tizim sifatida tavsiflagan [3]. B. Asxaym va A. Isaksen esa mintaqaviy innovatsion tizimlarda mahalliy amaliy bilim bilan global bilimning birlashuvi innovatsiyani tezlashtirishini asoslagan [1].

Adabiyotlarni umumlashtirib, sanoat klasterining yashil iqtisodiyot sharoitidagi barqaror innovatsion rivojlanishiga quyidagi mualliflik ta'rifi berildi: bu klaster ishtirokchilarining energiya va resurs tejovchi texnologiyalarni joriy etish, qo'shimcha mahsulot va chiqindilarni o'zaro almashish, yashil moliyaviy resurslarni jalb qilish

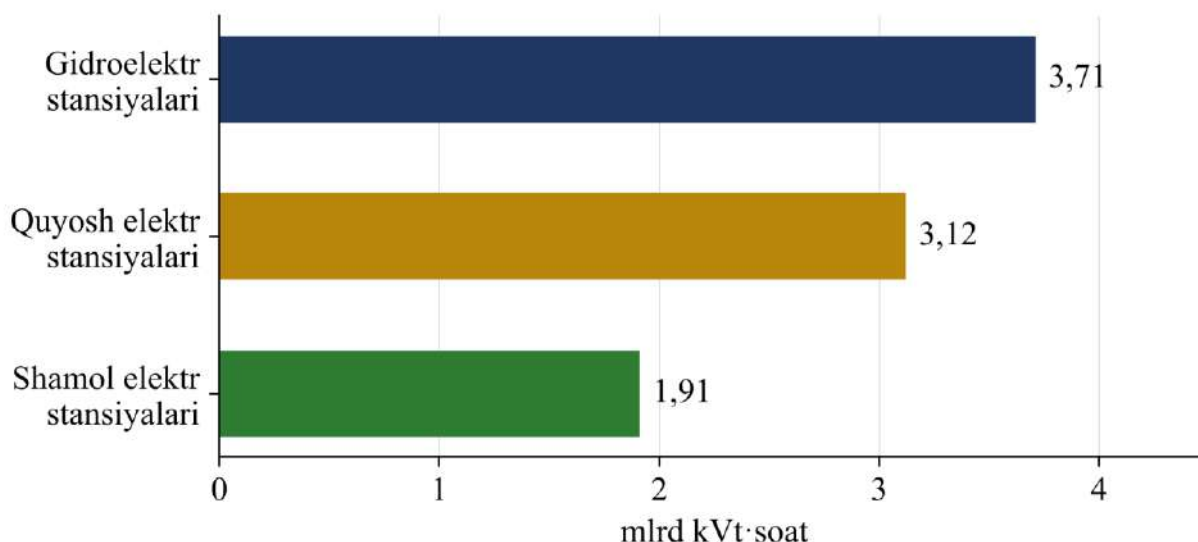
hamda ilmiy muassasalar bilan hamkorlik orqali iqtisodiy natijani oshirib, atrof-muhitga ta'sirni izchil kamaytirib boradigan rivojlanish jarayonidir.

METODOLOGIYA

Tadqiqotda tizimli yondashuv, qiyosiy va dinamik tahlil, maqsadga erishish darajasini va o'rtacha yillik o'sish sur'atini hisoblash hamda grafik tasvirlash usullari qo'llanildi. Ma'lumotlar manbai sifatida Energetika vazirligi ma'lumotlari keltirilgan nashr [13], Milliy statistika qo'mitasi ma'lumotlari keltirilgan nashr [14], tashqi savdo yakunlari [12] va PQ-436-son qarorda belgilangan maqsadli ko'rsatkichlar [11] olindi. Tadqiqotning me'yoriy asosini 2019-2030-yillar davrida "yashil" iqtisodiyotga o'tish strategiyasi [10] va PQ-436-son qaror [11] tashkil etdi. Maqsadlarning bajarilishi maqsadga erishish darajasi va o'rtacha yillik o'sish sur'ati ko'rsatkichlari orqali baholandi.

TAHLIL VA NATIJALAR

2025-yilning birinchi yarmida qayta tiklanuvchi manbalardan ishlab chiqarilgan elektr energiyasi quyidagi rasmda keltirilgan (1-rasm).

1-rasm. Qayta tiklanuvchi manbalardan elektr energiyasi ishlab chiqarish, 2025-yil 1-yanvar - 7-iyul¹

Izoh: gidroelektr stansiyalari ko'rsatkichi jami "yashil" ishlab chiqarishdan (8,74 mlrd kVt·soat) quyosh va shamol hissasini ayirish orqali muallif tomonidan hisoblangan.

1-rasmga ko'ra, 2025-yilning birinchi yarmida qayta tiklanuvchi manbalardan olingan elektr energiyasining 3,71 mlrd kVt·soati gidroelektr stansiyalariga, 3,12 mlrd kVt·soati quyosh va 1,91 mlrd kVt·soati shamol elektr stansiyalariga to'g'ri kelgan. Demak, quyosh va shamol stansiyalari birgalikda "yashil" ishlab chiqarishning qariyb 58 foizini ta'minlab, an'anaviy gidroenergetikadan o'zib ketgan. Bu natija qisqa vaqt ichida yangi turdagi energiya quvvatlari keng ko'lamda ishga tushirilganini ko'rsatadi. Sanoat va energetikaga oid boshqa ko'rsatkichlar jadvalda jamlangan (1-jadval).

¹ Manba: Spot.uz ma'lumotlari [13] asosida muallif tomonidan tuzilgan.

1-jadval
Sanoat va yashil energetikaning asosiy ko'rsatkichlari¹

№	Ko'rsatkich	Qiymati	Manba
1.	YaIM, 2024-yil (real o'sish) , foizda	16,5	[14]
2.	Sanoatning YaIMdagi ulushi, 2024-yil, foizda	26,4	[14]
3.	Sanoat o'sishi, 2024-yil, foizda	6,8	[14]
4.	Ishlab chiqaruvchi sanoatning sanoat mahsulotidagi ulushi, 2024-yil, foizda	85,1	[14]
5.	To'qimachilik mahsulotlari eksporti, 2024-yil, mlrd AQSH dollar	1,99	[12]
6.	Qayta tiklanuvchi manbalardan ishlab chiqarish, 2025-yil 1-yanvar - 7-iyul, mlrd kVt·soat	8,74	[13]
7.	Shu davrda qayta tiklanuvchi manbalarning ishlab chiqarishdagi ulushi, foizda	20,3	[13]
8.	Quyosh va shamol elektr stansiyalari quvvati, GVt	4,11	[13]
9.	Tejalgan tabiiy gaz / oldi olingan zararli chiqindilar, mlrd m ³ / mln t	2,64 mlrd m ³ / 3,88	[13]

1-jadvaldagi ma'lumotlar sanoat va yashil energetikaning bir vaqtda o'sayotganini ko'rsatadi. Sanoat YaIMning to'rtidan bir qismidan ko'prog'ini ta'minlab, iqtisodiyotdan tezroq o'smoqda (6,8 va 6,5 foiz), qayta tiklanuvchi manbalar esa elektr energiyasi ishlab chiqarishning beshdan bir qismiga yetgan. Yarim yilda tejalgan 2,64 mlrd kub metr gaz sanoat va aholi ehtiyojlari uchun qo'shimcha resurs yaratadi. Bu sanoat klasterlari uchun toza energiyadan foydalanish imkoniyatini kengaytiradi. To'qimachilik klasterlarining eksportga yo'naltirilganligi esa ularning xalqaro bozorlardagi ekologik talablarga moslashuvini muhim omilga aylantiradi. Maqsadlarning bajarilish holatini baholash uchun maqsadga erishish darajasi ko'rsatkichidan foydalanildi:

$$A = \frac{X_t}{X^*} \times 100\% \quad (1)$$

bu yerda A - maqsadga erishish darajasi, %; X_t - ko'rsatkichning t davrdagi haqiqiy qiymati; X^* - ko'rsatkichning 2030-yilgi maqsadli qiymati.

(1) formula bo'yicha 2025-yilning birinchi yarmida qayta tiklanuvchi manbalarning elektr energiyasi ishlab chiqarishdagi ulushi bo'yicha 2030-yilgi maqsad 67,7 foizga (20,3 va 30 foiz) bajarilgan. Maqsad muddatidan besh yil oldin uning uchdan ikki qismidan ko'prog'iga erishilgani yo'nalishning to'g'ri tanlanganini ko'rsatadi. Qolgan yo'lni bosib o'tish uchun zarur sur'atni aniqlashda o'rtacha yillik o'sish sur'ati formulasi qo'llanildi:

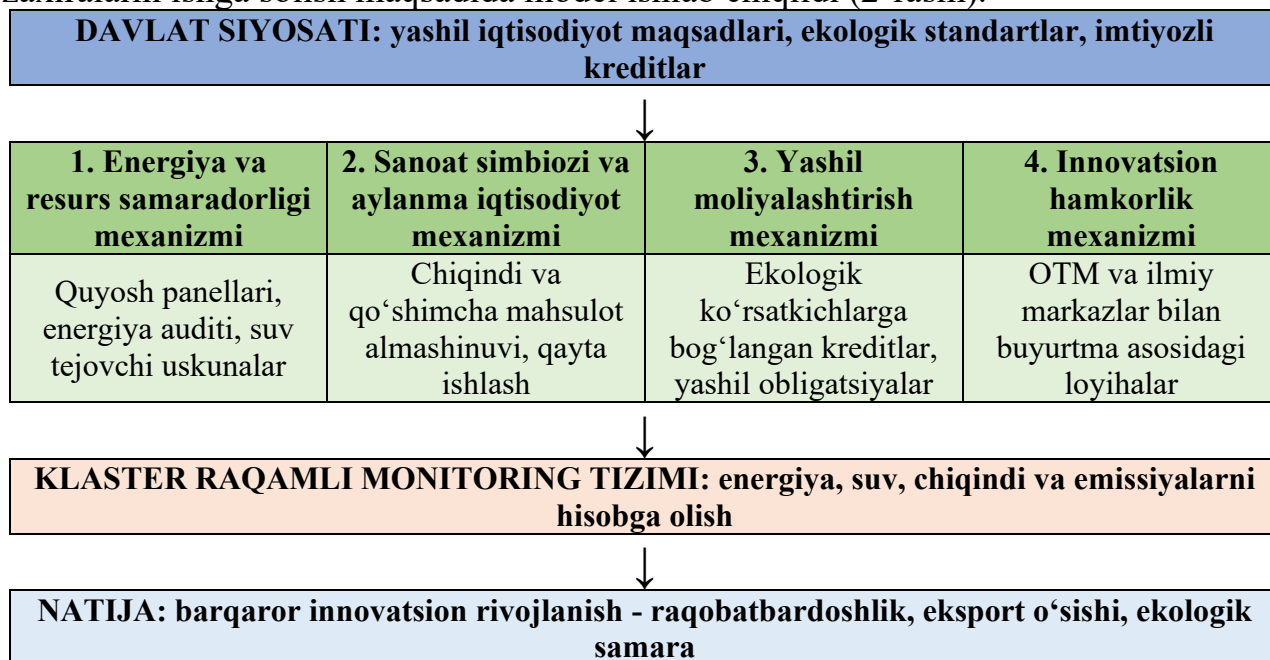
$$g = \left(\frac{X_T}{X_0} \right)^{\frac{1}{n}} - 1 \quad (2)$$

bu yerda g - o'rtacha yillik o'sish sur'ati; X_0 - boshlang'ich (2025) yil ko'rsatkichi; X_T - maqsadli (2030) yil ko'rsatkichi; n - davr uzunligi, yil ($n = 5$).

¹ Manba: [12; 13; 14] ma'lumotlari asosida muallif tomonidan tuzilgan.

Hisob-kitoblarga ko'ra, qayta tiklanuvchi manbalar ulushini 20,3 foizdan 30 foizga yetkazish uchun u yiliga o'rtacha 8,1 foizga oshishi kifoya. Yangi quyosh va shamol stansiyalari tez sur'atlarda ishga tushirilayotganini hisobga olsak, energetika bo'yicha maqsadga muvofiqdan oldin erishish uchun real asos mavjud. Endigi vazifa yaratilayotgan yashil energiya imkoniyatlarini sanoat klasterlarining innovatsion rivojlanishi bilan bog'lashdan iborat.

Tahlil asosida sanoat klasterlarida yashil o'sishning to'rtta asosiy zaxirasi aniqlandi. Birinchisi, klaster korxonalarida energiya va suv sarfini kamaytiruvchi texnologiyalarni joriy etish, jumladan, korxona tomlarida quyosh panellarini o'rnatish imkoniyati. Ikkinchisi, klaster ichida chiqindi va qo'shimcha mahsulotlarni qayta ishlash, masalan, to'qimachilik chiqindilaridan qayta tola olish. Uchinchisi, imtiyozli kreditlarni ekologik ko'rsatkichlarga bog'lash orqali yashil moliyalashtirishni kengaytirish. To'rtinchisi, energiya, suv va chiqindi ko'rsatkichlarini raqamli hisobga olish asosida xalqaro ekologik talablarga mos hisobot tizimini yo'lga qo'yish. Ushbu zaxiralarni ishga solish maqsadida model ishlab chiqildi (2-rasm).

2-rasm. Sanoat klasterining barqaror innovatsion rivojlanish mexanizmlari modeli¹

2-rasmda keltirilgan model to'rt darajadan iborat. Yuqori darajada davlat siyosati yashil iqtisodiyot maqsadlari, ekologik standartlar va moliyaviy rag'batlar orqali klasterlar uchun yo'nalish belgilaydi. Ikkinchi darajada to'rtta mexanizm joylashgan. Energiya va resurs samaradorligi mexanizmi korxonalarda muntazam energiya auditi o'tkazish, quyosh panellari va suv tejovchi uskunalarini joriy etishni nazarda tutadi; Porter gipotezasiga mos ravishda u ekologik natija bilan birga xarajatlarni ham kamaytiradi [4; 8]. Sanoat simbiozi va aylanma iqtisodiyot mexanizmi bir korxona chiqindisini boshqa korxona xomashyosiga aylantiradi: to'qimachilik klasterida

¹ Manba: muallif ishlanmasi.

yigiruv va tikuv chiqindilarini qayta tola sifatida ishlatish, issiqlik va suvni qayta foydalanish bunga misol bo'ladi [2; 3].

Yashil moliyalashtirish mexanizmi imtiyozli kreditlar va boshqa moliyaviy resurslarni loyihaning energiya tejash, suv sarfini kamaytirish va chiqindini qayta ishlash ko'rsatkichlariga bog'lab ajratishni ko'zda tutadi. Innovatsion hamkorlik mexanizmi oliy ta'lim muassasalari va ilmiy markazlar bilan klaster buyurtmasi asosidagi ilmiy-tadqiqot loyihalarini, yashil texnologiyalar bo'yicha kadr tayyorlashni o'z ichiga oladi; mahalliy amaliy tajriba va global bilimning birlashuvi innovatsiyani tezlashtiradi [1]. Uchinchi darajadagi raqamli monitoring tizimi barcha mexanizmlar natijasini yagona ko'rsatkichlar tizimida hisobga oladi va xalqaro bozorlar talab qiladigan ekologik hisobotni tayyorlash imkonini beradi. Mexanizmlar samaradorligini baholash ko'rsatkichlari quyidagi jadvalda keltirilgan (2-jadval).

2-jadval

Sanoat klasterlarining barqaror innovatsion rivojlanishini baholash ko'rsatkichlari¹

Mexanizm	Ko'rsatkich	O'lchov birligi
Energiya va resurs samaradorligi	Mahsulot birligiga energiya sarfi	kVt·soat / mln so'm
	Iste'mol qilingan energiyada qayta tiklanuvchi manbalar ulushi	foizda
Sanoat simbiozi	Qayta ishlangan chiqindilar ulushi	foizda
	Qayta foydalanilgan suv ulushi	foizda
Yashil moliyalashtirish	Yashil loyihalarga yo'naltirilgan investitsiyalar ulushi	foizda
Innovatsion hamkorlik	Ilmiy muassasalar bilan qo'shma loyihalar soni	dona
Umumiy natija	Maqsadga erishish darajasi, (1) formula	foizda

2-jadvaldagi ko'rsatkichlar har bir mexanizmning natijasini alohida o'lchash va klasterlarni o'zaro solishtirish imkonini beradi. Mahsulot birligiga energiya sarfi PQ-436-son qarordagi sanoatda energiya samaradorligini kamida 20 foizga oshirish maqsadi [11] bilan bevosita bog'langan bo'lib, klaster darajasida bu maqsadning bajarilishini kuzatishga xizmat qiladi. Chiqindi va suvni qayta ishlash ko'rsatkichlari sanoat simbiozining amaliy natijasini, yashil investitsiyalar ulushi moliyaviy mexanizm faolligini, qo'shma loyihalar soni esa innovatsion hamkorlik darajasini aks ettiradi. Barcha ko'rsatkichlar (1) formula orqali maqsadli qiymatlar bilan solishtirilib, klasterning yashil rivojlanish darajasi baholanadi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Xulosa qilib aytganda, O'zbekistonda yashil iqtisodiyotga o'tish uchun aniq maqsadlar belgilangan va energetika sohasida yuqori natijalarga erishilmoqda: 2025-yilning birinchi yarmida qayta tiklanuvchi manbalarining elektr energiyasi ishlab chiqarishdagi ulushi 20,3 foizga yetib, 2030-yilgi maqsadning 67,7 foizi bajarilgan, maqsadga yetish uchun bu ulush yiliga 8,1 foiz oshishi kifoya. Sanoat klasterlari bu

¹ Manba: [2; 3; 5; 11] asosida muallif tomonidan ishlab chiqilgan.

imkoniyatlardan foydalanib, ekologik va iqtisodiy natijani bir vaqtda oshirishi mumkin.

Shu maqsadda quyidagilar taklif etiladi:

1. Klasterlarda energiya va resurs samaradorligi, sanoat simbiozi, yashil moliyalashtirish va innovatsion hamkorlik mexanizmlarini raqamli monitoring tizimi asosida birlashtirish;

2. Har bir yirik klasterda muntazam energiya auditi va qayta tiklanuvchi energiya manbalarini joriy etish;

3. Chiqindi va qo'shimcha mahsulotlarni klaster ichida qayta ishlash tizimini yo'lga qo'yish;

4. Imtiyozli kreditlarni ekologik ko'rsatkichlarga bog'lab ajratish;

5. Klasterlar va ilmiy muassasalar o'rtasida yashil texnologiyalar bo'yicha buyurtma asosidagi loyihalarni kengaytirish;

6. Klasterlarning yashil rivojlanishini taklif etilgan ko'rsatkichlar tizimi asosida har yili baholab borish.

Ushbu takliflarning amalga oshirilishi sanoat klasterlarida ekologik va iqtisodiy natijani bir vaqtda oshirishga, ularning xalqaro bozorlardagi raqobatbardoshligini mustahkamlashga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Asheim, B. T., & Isaksen, A. (2002). Regional innovation systems: The integration of local "sticky" and global "ubiquitous" knowledge. *Journal of Technology Transfer*, 27(1), 77-86. <https://doi.org/10.1023/A:1013100704794>

2. Chertow, M. R. (2000). Industrial symbiosis: Literature and taxonomy. *Annual Review of Energy and the Environment*, 25, 313-337. <https://doi.org/10.1146/annurev.energy.25.1.313>

3. Geissdoerfer, M., Savaget, P., Bocken, N. M. P., & Hultink, E. J. (2017). The Circular Economy - A new sustainability paradigm? *Journal of Cleaner Production*, 143, 757-768. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2016.12.048>

4. Ghisetti, C., & Rennings, K. (2014). Environmental innovations and profitability: How does it pay to be green? An empirical analysis on the German innovation survey. *Journal of Cleaner Production*, 75, 106-117. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2014.03.097>

5. Horbach, J. (2008). Determinants of environmental innovation - New evidence from German panel data sources. *Research Policy*, 37(1), 163-173. <https://doi.org/10.1016/j.respol.2007.08.006>

6. OECD. (2011). *Towards Green Growth*. Paris: OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/9789264111318-en>

7. Porter, M. E. (1998). Clusters and the new economics of competition. *Harvard Business Review*, 76(6), 77-90. <https://hbr.org/1998/11/clusters-and-the-new-economics-of-competition>

8. Porter, M. E., & van der Linde, C. (1995). Toward a new conception of the environment-competitiveness relationship. *Journal of Economic Perspectives*, 9(4), 97-118. <https://doi.org/10.1257/jep.9.4.97>

9. UNEP. (2011). Towards a Green Economy: Pathways to Sustainable Development and Poverty Eradication. Nairobi: United Nations Environment Programme. <https://www.unep.org/resources/report/towards-green-economy-pathways-sustainable-development-and-poverty-eradication-10>
10. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 4-oktyabr PQ-4477-son "2019-2030-yillar davrida O'zbekiston Respublikasining «yashil» iqtisodiyotga o'tish strategiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi Qarori. <https://lex.uz/docs/-4539502>
11. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 2-dekabr PQ-436-son "2030-yilgacha O'zbekiston Respublikasining «yashil» iqtisodiyotga o'tishiga qaratilgan islohotlar samaradorligini oshirish bo'yicha chora-tadbirlar to'g'risida"gi Qarori. <https://lex.uz/docs/-6303230>
12. 2024-yilda O'zbekistonning tashqi savdo aylanmasi \$66 mlrdga yetdi // Spot.uz. 21.01.2025. <https://www.spot.uz/oz/2025/01/21/foreign-trade/>
13. Olti oyda O'zbekistonda ishlab chiqarilgan yashil energiya miqdori 5 mlrd kVt/soatga yetdi // Spot.uz. 07.07.2025. <https://www.spot.uz/oz/2025/07/07/green-energy>
14. O'zbekiston YIMi 2024-yilda 1,45 kvadrillion so'mga yetdi. U nimalardan iborat? // Gazeta.uz. 07.02.2025. <https://www.gazeta.uz/oz/2025/02/07/gdp-uzbekistan/>

Marketing

ilmiy, amaliy va ommabop jurnali

Muharrir:

Ingliz tili muharriri:

Rus tili muharriri:

Musahhih:

Sahifalovchi va dizaynerlar:

Xakimov Ziyodulla Axmadovich

Tursunov Boburjon Ortiqmirzayevich

Kaxramonov Xurshidjon Shuxrat o'g'li

Karimova Shirin Zoxid qizi

Sadikov Shoxrux Shuxratovich

Abidjonov Nodirbek Odijon o'g'li

2025-YIL, 16- OKTABR, MAXSUS SON, IV-V-SHO'BALAR

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar mas'ul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelavermasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga murojaat qilish mumkin. Ilmiy maqola, ommabop maqola, reklama, hikoya va boshqa ilmiy-ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

Elektron pochta:

info@marketingjournal.uz

Bot:

[@marketinjournalbot](https://t.me/@marketinjournalbot)

Tel.:

+998977838464, +998939266610

Jurnalning rasmiy sayti: <https://marketingjournal.uz>

Marketing jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi **Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2024-yil 04-oktabrdagi 332/5 sonli qarori** bilan milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan

"Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnali 2024-yil 15-martdan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan **C-5669517** reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan. **Litsenziya raqami: №240874**

"Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnalining xalqaro darajasi: **9710**. ГОСТ 7.56-2002 "Seriya nashrlarning xalqaro standart raqamlanishi" davlatlaro standartlari talablari. **Berilgan ISSN tartib raqami: 3060-4621**